

کودک در آئینه ادیبان فارسی

فاطمه حاجی قاسملو^۱، رقیه سلطان بیگی چورسی^۲^۱ دانشگاه آزاد اسلامی واحد خوی، ghasemlof@yahoo.com
^۲ دانشگاه آزاد اسلامی واحد تاکستان، soltanbeygi124@gmail.com

چکیده

بشر از بدو خلقت مترصد تعلیم و تعلم بوده است، چنانچه در جهت رسیدن به اهداف خود سعی به علم آموزی داشته است و از آموزش برای رسیدن به کمال خواهی و کمال طلبی بهره جسته است. ادبیات ایران مشحون از انواع تعلیم و تربیت است. بزرگان ادب فارسی، شخصیت های بزرگی چون سعدی، مولوی، جامی و خواجه نصیر الدین طوسی در قسمت هایی از آثار گرانسنگ خود، به مقوله تعلیم پرداخته و با مخاطب قرار دادن کودکان و گاهی پدران و مادران توصیه ها و نکات اخلاقی را یاد آور شده اند. نگارندگان در این مقاله نکات ادبی و توصیه های این بزرگان را با ذکر سند آن مطلب را مورد ارزیابی و واکاوی قرار داده اند.

واژه های کلیدی: کودک، ادبیات، تعلیم، سعدی، جامی

مقدمه

تعلیم و تعلم

تعلیم: مصدر باب تفعیل از ریشه علم به معنی آموختن و تعلم مصدر باب تفاعل از ریشه علم به معنی یاد گرفتن است.

راغب می نویسد: قَالَ بَعْضُهُمُ التَّعْلِيمُ : النَّفْسُ التَّصَوُّرِ الْمَعَانِي وَ التَّعْلَمُ. تَنْبَهَ النَّفْسَ التَّصَوُّرِ ذَلِكَ، رَبَّمَا اسْتَعْمَلَ فِي مَعْنَى الْإِعْلَامِ إِذَا كَانَ فِيهِ تَكْرِيرٌ [۱]

و نیز برخی گفته اند که : تعلیم، عبارت است از فراهم ساختن زمینه ها و عوامل برای اینکه متعلم دانشی را واجد شود. نکته حائز اهمیت این است که معلم فقط زمینه را جهت فراگیری متعلم آماده می سازد و این متعلم است که خود فعالانه به یادگیری می پردازد [۲]. شهید مطهری تعلیم را به معنای یاد دادن آورده است و در ادامه می افزاید از نظر تعلیم، متعلم فقط فراگیرنده، دست و مغز او به منزله ای انباری است که یک سلسله معلومات در آن رفته می شود. ولی در آموزش کافی نیست که هدف این باشد. هدف معلم باید بالاتر باشد و آن این است که نیروی فکری متعلم را پرورش و استقلال بدهد و قوه ای ابتکار او را زنده کند یعنی کار معلم در واقع، آتشگیره دان است [۳].

خداوند در قرآن کریم می فرماید: «قَالَ لَهُ مُوسَى هَلْ اتَّبَعَكَ عَلِيُّ بْنُ تَعْلَمَنَ مِمَّا عَلَّمْتَ أَشَدًّا» [۴].
این آیه دارای چند پیام است.

(۱) برای دریافت علم، باید در مقابل استاد ادب و تواضع داشت (هل

اتبعک)

(۲) تواضع نسبت به عالمان و اساتید، از اخلاق انبیا است (هل اتبعک).

(۳) کسی که عاشق علم و آموختن است تلاش و حرکت می کند (هل اتبعک).

(۴) طالب علم باید هدف داشته باشد و شخصیت زده نباشد (علی ان تعلمن).

(۵) کارهای الهی گرچه گاهی معجزه پیش می رود ولی قانون اصلی پیمودن مسیر طبیعی است. موسی باید شاگردی کند تا حکمت بیاموزد (أَنْ تَعْلَمَنَ) [۵].

محققان و نویسندگان زیادی به این مقوله پرداخته و نظرات خود را مبنی بر تربیت آورده اند. نگارندگان در این مقاله بر آن هستند تا تربیت و تعلیم را از نقطه نظر ادیبان ادبیات فارسی مورد بررسی و ارزیابی قرار دهند. در رابطه با پیشینه تحقیق می توان گفت که، در کتاب تاریخ ادبیات کودکان ایران به مواردی از این نظریات پرداخت شده است. در مقاله ای با عنوان اهداف اصول و روش های تربیت اخلاقی از دیدگاه خواجه نصیر الدین طوسی به بیان نقطه نظرات ایشان پرداخته است. [۶] همچنین در مقاله ای دیگر به عنوان بررسی برخی مولفه های تربیتی در متون تعلیمی کهن، که در این مقاله به بررسی ۴ اثر قابوس نامه، کلیله و دمنه و اخلاق ناصری و مرزبان نامه پرداخته شده است [۷].

ضرورت توجه به ادب و فرهنگ

ساختار طبیعت وجود آدمی گونه ای خلق شده است که سراسر زندگی او مستلزم آموزش و پرورش است. هدف اساسی تربیت یا آموزش-پرورش این است که کیفیت روابط اجتماعی افراد، را به صورت مطلوب درآورد و چون این تعامل در فراخنای زندگی هر فرد وجود دارد و ضرورت زندگی است بنابراین، آموزش-پرورش، طبعاً، یک فرایند پیوسته و دائمی است و انسان هرگز از آن بی نیاز نبوده است و نخواهد شد.

سعدی

شاعران ادبیات فارسی، بیشتر به مفهوم تربیت به طور کلی و عمومی توجه کرده اند. در این میان، سعدی از معدود شاعرانی است که به مفهوم تربیت کودکان به طور ویژه توجه کرده و اصول درست تربیت فرزندان را از منظر خویش برشمرده است. در شیوه ها و مراحل